

معرفی مجموعه اهدایی مرحوم محمود الحسینی الساوجی با نگاهی زیباشناسانه به برخی قطعات آن^۱

علیرضا فراستی*

چکیده:

کتابخانه و موزه ملی ملک، یکی از بزرگ‌ترین مجموعه‌های خصوصی - وقفی است که به لحاظ غنای آثار هنری و نسخ خطی کم‌نظیر جزو گنجینه‌های تاریخ تمدن ایرانی-اسلامی محسوب می‌شود. انتساب این مؤسسه به آستان قدس رضوی که نشان از آینده‌نگری واقف ارجمند آن دارد، سبب گردیده تا ارادتمندان آن امام همام با اقبال تمام به منظور صیانت از موارث گذشتگان آثار ارزشمند خود را به این مجموعه اهدا نمایند. آقای مهندس سید محسن میرحیدر از جمله انسان‌های فرهیخته و باساختی است که مجموعه‌ای گرانسنگ از مصاحف و نسخ خطی و مرقعات خوشنویسی متعلق به پدر بزرگوارش، سید محمود الحسینی الساوجی را به این مؤسسه اهدا کرده است. مقاله حاضر به معرفی این مجموعه با نگاه زیباشناختی به برخی از آثار فاخر آن می‌پردازد.

کلید واژه: کتابخانه و موزه ملی ملک، سید محمود الحسینی الساوجی، خوشنویسی، میرزا غلامرضا.

*خوشنویس

۱. موجود در کتابخانه و موزه ملی ملک

و شنگرف، دو صفحه افتتاح مذهب و مرضع، دمای دو کتیبه که نام سور به زر بر نریمینه لاجورد نوشته شده، بین خطوط طلا اندازی و جدول کشی، بین دو جدول مطالبی در باب تجوید به صورت موثر و خط شکسته نوشته شده است. حاشیه دمای نقوش گل و برگ نرین و نیم‌ترنج‌های مذهب و مرضع، تمامی صفحات جدول کشی و کمند اندازی، کتابت شده در سال ۱۲۶۲ ق.، ۲۲۰ برگ، ۱۴ سطر، ابعاد ۲۸/۷×۱۹/۳ سانتی‌متر، جلد روغنی نریمینه مرقش با نقش ترنج و نیم ترنج.

تصویر یکی از صفحات افتتاح قرآن شماره ۱. شماره ورودی L۰۰۱۰۹

مرحوم سید محمود الحسینی الساجی

(خاندان میرحیدر)

مرحوم سید محمود در سال ۱۲۵۸ خورشیدی در ساوه به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را نزد پدر خود، حاج سید عبدالکریم، ملقب به حاج سید آقا سپری کرد. سپس جهت تکمیل تحصیلات خود به همراه پدر به مدرسه علمیه مروی تهران آمد. سید محمود از خوشنویسان خوب زمان خود بود و شکسته نستعلیق را بسیار خوش می‌نوشت.

لقب میرحیدر را هنگام اخذ شناسنامه به جهت ارادت به مردی که چهارم نسل پیش از خود می‌نریست اختیار کرد. علاقه وی به خوشنویسی باعث شد مجموعه‌ای ارزشمند از آثار بزرگان این رشته هنری را فراهم آورد و با ذوق و سلیقه خود نسبت به مرقع و تجلید آن اقدام کند. این مجموعه پس از درگذشت ایشان به پسر بزرگش، سیدحسین میرحیدر واگذار شد. سیدحسین علاوه بر دانش و کمالات فراوان تحت نظر پدر مشق خوشنویسی می‌کرد. وی پس از اخذ کارشناسی در رشته کشاورزی به دانشگاه نانس فرانسه رفت و در رشته جنگل‌شناسی فارغ‌التحصیل شد. برای ادامه تحصیل راهی آمریکا شد و در رشته جدید تکنولوژی پژوهش، دکترای خود را با تخصص در گیاه‌درمانی و تغذیه و نیز آمار و احتمالات دریافت کرد. پس از اتمام تحصیلات به ایران بازرگشت و ضمن تحقیق و پژوهش در دانشگاه تهران مدتی نیز ریاست سازمان کشاورزی و منابع طبیعی را عهده‌دار بود. حاصل عمر پربرکتش تألیف بیش از ۲۰ جلد کتاب است که بعضی از این کتاب‌ها اثر جمله مجموعه ۸ جلدی (معارف گیاهی) ده بار تجدید چاپ شد. پس از درگذشت ایشان در سال ۱۳۹۲ ش. این میراث گرانبها در اختیار برادرش، سیدمحسن قرار گرفت. وی که از ارادت پدر و برادر بزرگوارش نسبت به فرهنگ و هنر این مرز و بوم آگاهی کامل داشت تصمیم گرفت این مجموعه بی‌نظیر را در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۳ ش. به این مؤسسه اهدا کند؛ این آثار از شماره L۰۰۱۰۸ تا شماره L۰۰۱۹۱ در دفتر اموالی کتابخانه و موزه ملی ملک به ثبت رسید تا همچنان این سنت حسنه در دستان مردانی با سخاوت و فرهنگ‌دوست، زنده و پایدار باقی بماند.

مجموعه اهدایی مرحوم سید محمود الحسینی الساجی

(خاندان میرحیدر)

(شامل مصاحف و نسخ خطی، کتب چاپ سنگی، مرقعات، قطعات خوشنویسی از مرحوم محمود الحسینی الساجی و فرزندش، دکتر سیدحسین میرحیدر):

(الف) مصاحف خطی:

۱- قرآن مجید مترجم، نسخ عالی، ترجمه به نستعلیق

به شیخ بهایی (۱۰۳۰-۹۳۵ق.) متن و هامش خط نستعلیق عالی به صورت دفتری و موخرّب احتمالاً قرن ۱۱ق.، صفحه آغازین: دارای سرلوح مذهب و مرصع، تمام صفحات زرافشان و جدول کشی به زر و تحریر مشکی، ۱۹ برگ، ۴۰ برگ نانوشته، کاغذ نخودی آهار مهره، ابعاد ۱۶/۲×۹/۸ سانتی‌متر.

۵. تاریخ پادشاهان عجم به سیاق (سیاق التواریخ) این نسخه از دوران پادشاهی کیومرث پیشدادی تا وقایع ۱۲۲۰ق.، یعنی دوران پادشاهی فتحعلی شاه قاجار را در بر می‌گیرد. خط شکسته نستعلیق قرن ۱۳ق. کاغذ: فرنگی الوان با نقش شیر و خورشید زرین در پیشانی صفحات، ۸۶ برگ، ابعاد ۲۱/۵×۱۴/۲ سانتی‌متر، جلد: میشن زیتونی.

۶. اصطلاحات صوفیان، تألیف نورالدین نعمت‌الله بن عبدالله حلبی کوهبانی کرمانی، مشهور به شاه نعمت‌الله ولی (۸۴۳-۷۳۰ق.)، خط نستعلیق، کاتب: محمدحسن بن علی محمد لواسانی، کتابت شده در ۱۲۹۲ق.، صفحه آغازین دارای سرلوح مذهب و مرصع، عناوین به شنگرف، تمام صفحات دارای جدول کشی به زر و تحریر و کمند، کاغذ: فرنگی آهار مهره، جلد میشن قهوه‌ای.

۷. کبری (در منطق)، مؤلف: علی بن محمد بن علی حسینی استرآبادی، معروف به علامه میرشریف جرجانی (۸۱۶-۷۴۰ق.)، خط نستعلیق ممتاز، قلم کتابت با خط محمدحسین طهرانی (کاتب السلطانی)، کتابت شده در ۱۲۴۳ق.، اوراق دارای متن و حاشیه، کاغذ متن حنایی و حاشیه نباتی، صفحه آغازین دارای سرلوح با نیم‌ترنج‌های مذهب و مرصع مزین به نقوش اسلیمی و گل و برگ الوان بر خرمنه طلا و لاجورد و کتیبه (بسمله ...) به مشکی و طلااندازی مضرس، تمام صفحات بین سطوری طلااندازی مضرس، حاشیه جدول کشی به سرخی و زر و لاجورد با تحریر مشکی، کمند به زر و تحریر مشکی، ۲۵ برگ، ۹ سطر، اندازه ۲۴/۵×۱۶ سانتی‌متر، جلد: میشن یک لایه عنابی.

۸. شرح گلشن سراز شبستری: مؤلف محمد بن یحیی بن علی الجیلانی‌اللاهجی النوربخشی (۸۷۷ق.)، خط نستعلیق، کاتب: ذبیح‌الله اسماعیل بن رضا قلی خواجه نوری در روز دوشنبه ۲۶ ذی‌قعد ۱۲۳۳، به سفارش میرزا محمدحسن. اشعار به شنگرف و شرح به مشکی، کاغذ فستقی فرنگی آهار مهره، جلد میشن ضربی قهوه‌ای، اثر مجموعه هدایی مهشید صائبی (خاندان میرحیدر).

۹. مجموعه شامل ۱۲ رساله در نظم و نثر، مؤلف و کاتب محمد بن علی اصغر کتابت شده در قرن ۱۳ق.

ج) کتب چاپ سنگی:

۱. جامع‌الشواهد. تألیف محمدباقر بن علیرضا شریف. تاریخ طبع ۱۲۷۶ق. در دارالسلطنه تبریز.

۲- قرآن مجید، نسخ عالی، دو صفحه افتتاح دارای سرلوح مزدوج مذهب و مرصع و کتیبه‌های بازوبندی مطلاً، حاشیه دارای نقوش گل و برگ زرین و الوان، تمامی صفحات جدول کشی و کمند اندازی، کاتب: علینقی بن عبدالحسین تبریزی، کتابت شده در سال ۱۲۶۲ق.، ۱۶۲ برگ، ۱۶ سطر، ابعاد ۳۰/۲×۲۰/۲ سانتی‌متر، جلد روغنی.

۳- قرآن مجید خط نسخ، قرن ۱۳ق.، ابعاد ۱۲/۵×۷/۵ سانتی‌متر.

ب) کتب خطی:

۱. صحیفه سجادیه منسوب به امام زین‌العابدین (ع)، خط نسخ، کتابت شده در سال ۱۰۹۷ق.

۲. اعمال ماه‌های ذی‌الحجه الحرام، خط نسخ، احتمالاً اواخر قرن ۱۱ق.، چهار برگ آخر نسخه خطی نکاحی.

۳. شبستان خیال، تألیف: مولانا یحیی شیبک (سیبک) فتاحی نیشابوری (ف. ۸۵۲ق.) خط نستعلیق، عناوین به شنگرف، کتابت شده در جمادی‌الثانی ۱۲۶۰، کاغذ آهار مهره نخودی، ۶۱ برگ، ۱۵ سطر، ابعاد ۱۶/۲×۹/۵ سانتی‌متر، جلد میشن آلبالویی.

۴. سوانح‌الحجاز (مثنوی) معروف به «نان و حلوا» سروده شیخ بهاء‌الدین محمد بن حسین عاملی، مشهور

تصویر آغازین نسخه شماره ۷. شماره ورودی I.۰۰۱۱۷

تصویر ۱.
شماره ورودی ۶/L/۰۰۱۰۲۲

ناخودآگاه خود به درک عمیقی اثر این زیبایی رسیده است. این سیاه مشق و اکثر قطعات دهه پایانی عمر پربرکتش دارای شأن و منزلتی به کمال است، چون از دل بر آمده، لاجرم باید از حس و حالی ناب و متعالی نشأت گرفته باشد. این که خط میرزا، طبع را مسرور و مروح می‌سازد و دنیایی از لذات روحانی را مقابل چشم بیننده می‌گشاید. بی‌سبب نیست زریرا بی‌تصفیه قلب، تحصیل آن مقام نمی‌توان کرد.

داند آنکه آشنای دل است که صفای خط از صفای دل است

۲- سیاه‌مشق: نستعلیق ممتاز با اقلام مشقی شش‌دانگ و دو و نیم دانگ، رقرم: الفقیر الحقیر میرعماد (احتمالاً نظیره‌نویسی و متعلق به سده ۱۳ ق.) با عنوان نگهدار فرصت که عالم دمیست (سعدی)، کاغذ: عسلی جلاخورده بین خطوط نقوش گل و برگ زرین، تسمه‌اندازی به لاجورد و حل‌کاری، حاشیه دایره‌ای جدول‌کشی و تحریر مشکی، حاشیه پهن دارای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین، کمند به زر و شنگرف و محزر، ابعاد: ۲۲/۱۳/۷ سانتی‌متر.

۲. عرجه‌الاحمدیه الی حضرت‌الاحدیه. تألیف شیخ محمدجعفر واعظ بن شیخ محمد اسماعیل کجوری مازندرانی، خط زین‌العابدین خوانساری، تاریخ تصنیف ۱۲۸۹ق. به جهت محمد مهدی میرزا (سلطان ملک میرزا) تاریخ طبع ۱۳۲۵ ق. در کارخانه سید مرتضی.

۳. الدعای (کتاب) به خط نسخ، متعلق به سده ۱۴ ق. ۴. مثنوی معنوی جلال‌الدین محمد مولوی، خط نستعلیق به قلم محمد ناهید شیرازی، اثر مجموعه اهدایی بانو مهشید صائبی (خاندان میرحیدری)، چاپخانه علمی ۱۳۲۰ ش.، ابعاد ۳۴×۲۳ سانتی‌متر.

د) مرقعات (۳ مرقع):

- مرقع خط و نقاشی شامل ۳۲ قطعه، ۱۲ قطعه نستعلیق در دانه‌های مختلف، ۸ قطعه شکسته نستعلیق، ۴ قطعه نسخ و ثلث (رنگه‌نویسی)، ۸ قطعه نقاشی گل و مرغ به شیوه آبرنگ و سیاه‌قلم، تمام صفحات دارای متن و حاشیه و تسمه‌اندازی الوان، بعضی قطعات مذهب و مرقع، ابعاد ۳۲/۲×۲۰ سانتی‌متر، جلد مقوایی با روکش پارچه‌ای بنفش.

۱- سیاه‌مشق: نستعلیق فوق‌العاده ممتاز، قلم شش‌دانگ مشقی، رقرم: مشقه الفقیر غلامرضا غفرله. با علی مدد است ۱۳۰۳ ق. عنوان: شعری از گلستان سعدی:

دوش مرغی بصبح مینالید
مگرش ناله‌ام رسیده بگوش

- کاغذ دیواری فرنگی، مرکب قهوه‌ای سوخته - نقوش حاشیه چاپی. بین خطوط زرافشان غبار و منقش به نقوش اسلیمی زرین و ابری الوان، حاشیه دارای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین و الوان، جدول‌کشی به شنگرف و زر و لاجورد با نقوش حل‌کاری، کمند به زر و شنگرف با تحریر مشکی. این قطعه نشان دهنده اوج هنری میرزاست. پختگی و چینش کلمات، نتیجه خلایق و نبوغ ذاتی اوست. او با درک بصری از سیمای مفردات و با بهره‌گیری مناسب از کشیده‌های مایل در ریتمی هماهنگ و بی‌نقص خاصه در تکرار کلمه (رسیده) و تکرار دوایر با اجرایی بسیار زیبا در یک سوم عرضی قطعه بر روی منحنی اسپیرالی، فرمی از یک تعادل فعال را به نمایش گذاشته است. این ترکیب موزون ضمن اینکه منجر به خلوت و جلوتی متناسب و متعادل شده، تحرک و بالندگی را نیز در آن القا کرده است. علاوه بر این، میرزا از فاکتورهای دیگری نظیر هماهنگی رنگ زمینه و مرکب، تناسب ضعف و قوت، رعایت نسبت طلایی در عناصر و اجزا و فضای کلی صفحه به صورتی کاملاً هوشمندانه بهره برده است. وی اثر جمله خوشنویسانی است که فضا را خوب می‌شناسد؛ ابتدا را در نظر دارد و انتها را در ذهن مجسم می‌کند آنگاه با اطمینان قلم بر کاغذ می‌راند. شاید او اثر قوانین منضبط زیبایی‌شناسی به شکل و شمایل امروزی اطلاعی نداشته ولی در ضمیر

۳- چلیپای نستعلیق: فوق العاده ممتاز، قلم چلیپایی با رقم: العبد المذنب الحقیق الفقیه غلامرضا سترعیوبه و غفر ذنوبه سنه ۱۳۰۱ یا علی مددست با عنوان: بلخ العلی بکماله ... (گلستان سعدی)، کاغذ: نخودی آهارمهره، بین خطوط حل کاری و طلااندازی منقش و مضرس با نقش نیم ترنج های مذهب و مرضع، حاشیه: دایره ای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین و الوان، جدول کشی به سنگرف و زر و لاجورد با نقوش حل کاری و تحریر مشکی، کمند به سنگرف و زر با تحریر مشکی، ابعاد: ۱۷/۳×۹/۸ سانتی متر.

۴- چلیپای نستعلیق ممتاز با رقم الحقیق الفقیه غلامرضا غفرله سنه ۱۳۰۰ یا علی مدد است، عنوان: همانند قبل، کاغذ نخودی آهارمهره، بین خطوط حل کاری و طلااندازی منقش و محزر، حاشیه دایره ای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین و الوان، جدول کشی به سنگرف و زر و لاجورد با نقوش حل کاری با تحریر مشکی، کمند به سنگرف و زر و سبز با تحریر مشکی. ابعاد: ۱۵/۵×۹/۴ سانتی متر.

۵- سیاه مشق نستعلیق ممتاز قلم مشقی با رقم «غلامرضا» یا علی مدد است ۱۳۰۰، عنوان: توکلت علی الله ففروا الی الله» کاغذ نخودی آهارمهره، بین خطوط حل کاری و طلااندازی منقش و محزر، حاشیه دایره ای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین و الوان، تسمه اندازی به بنفش روشن با نقوش حل کاری، جداول به سنگرف و زر و لاجورد با تحریر مشکی، کمند به سنگرف و زر و سفیدآب با تحریر مشکی ابعاد: ۱۲/۵×۶ سانتی متر.

۳- چلیپای نستعلیق: فوق العاده ممتاز، قلم چلیپایی با رقم: العبد المذنب الحقیق الفقیه غلامرضا سترعیوبه و غفر ذنوبه سنه ۱۳۰۱ یا علی مددست با عنوان: بلخ العلی بکماله ... (گلستان سعدی)، کاغذ: نخودی آهارمهره، بین خطوط حل کاری و طلااندازی منقش و مضرس با نقش نیم ترنج های مذهب و مرضع، حاشیه: دایره ای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین و الوان، جدول کشی به سنگرف و زر و لاجورد با نقوش حل کاری و تحریر مشکی، کمند به سنگرف و زر با تحریر مشکی، ابعاد: ۱۷/۳×۹/۸ سانتی متر.

۴- چلیپای نستعلیق ممتاز با رقم الحقیق الفقیه غلامرضا غفرله سنه ۱۳۰۰ یا علی مدد است، عنوان: همانند قبل، کاغذ نخودی آهارمهره، بین خطوط حل کاری و طلااندازی منقش و محزر، حاشیه دایره ای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین و الوان، جدول کشی به سنگرف و زر و لاجورد با نقوش حل کاری با تحریر مشکی، کمند به سنگرف و زر و سبز با تحریر مشکی. ابعاد: ۱۵/۵×۹/۴ سانتی متر.

- دو چلیپای «بلخ العلی...» نوشته شده به فاصله یک سال از هم یعنی (۱۳۰۰ و ۱۳۰۱ ق.) نیز از آثار فاخر این مجموعه ارزشمند است. در سطر سوم این دو چلیپا

تصویر ۴. شماره ورودی ۱۲۲/۰۰۱۲/L

تصویر ۳. شماره ورودی ۱۲۲/۰۰۹/L

- ۶- نقاشی گل شقایق با ابعاد ۱۵×۷ سانتی‌متر.
- ۷- نقاشی آبرنگ «گل لاله» با ابعاد ۱۱/۱×۶/۷ سانتی‌متر.
- ۸- شکسته نستعلیق ممتاز قرن ۱۳ با ابعاد ۱۱/۸×۱۱/۵ سانتی‌متر.
- ۹- شکسته نستعلیق ممتاز قرن ۱۳ با ابعاد ۲×۸/۷ سانتی‌متر ۱۲.
- ۱۰- حدیث سلسله الذهب کتابت، نستعلیق فوق‌العاده ممتاز، با رقم: شرف به کتابتها العبد المذنب الحقیق الفقیر غلامرضا غفرله سنه ۱۲۹۹ یا علی مدد است، کاغذ: نخودی آهارمهره، بین خطوط نقوش حل‌کاری و طلااندازی محرز و بعضاً منقش، دارای دولچکی در پایین صفحه منقش به اسلیمی ماری و زرین بر زمینه لاجورد، حاشیه دارای جدول‌کشی به شنگرف و زر و سبز و لاجورد با نقوش حل‌کاری، حاشیه پهن دارای نقوش اسلیمی گل و برگ زرین و الوان، کمند به ترنج و زر با تحریر مشکی. نکته قابل توجه در این اثر فاخر، چرب‌دستی و طراوت توأم با راحت‌نویسی و بی‌تکلفی است که در ظاهر ساده و آسان به نظر می‌آید ولی در مقام عمل کاری است سخت و دشوار. پیوند مطلوب و دلپذیر کلمات، تناسب ضعف و قوت در اندام و اتصالات، شب ملایم حروف و کلمات و ارتباط متناسب آن با کشیده‌ها، اعتدال و هارمونی دایره با بهره‌گیری هرچه مطلوب‌تر از کرسی شناور و رقصان در این قطعه همچون بوستانی از گل و ریحان خودنمایی می‌کند و بیننده از دیدن سطر سطر آن به وجد می‌آید. هماهنگی دایره و کشیده‌ها و پرهیز از فشرده‌نویسی در انتهای سطور به گونه‌ای است که قلم از تحریر و صفحه از تأثیر بر خود می‌بالد.
- ۱۱- قطعه ریحان، نسخ، ثلث و رفاع با رقم: کتبه‌الاقبل یاقوت مستعصمی با ابعاد ۱۹/۷×۱۵ سانتی‌متر.
- ۱۲- خط نسخ شیوه ایرانی رنگه‌نویسی با رقم: احمد وقاربن وصال شیرازی با ابعاد ۲۱/۲×۱۱/۵ سانتی‌متر.
- ۱۳ و ۱۴- دو قطعه نسخ دفتری شیوه ایرانی به سفیدآب با رقم «ابوالقاسم بن وصال شیرازی» با ابعاد ۲۰×۱۳/۴ سانتی‌متر.
- ۱۵- تصویر سیاه‌قلمر «گل شقایق» با ابعاد ۱۱/۲×۷/۲ سانتی‌متر.
- ۱۶- تصویر سیاه‌قلم «شاخه برگ و میوه فندق» با ابعاد ۱۰/۹×۷/۷ سانتی‌متر.
- ۱۷- نقاشی آبرنگ «پرندۀ سبزقبا» با ابعاد ۷/۵×۶/۱ سانتی‌متر.
- ۱۸- نقاشی آبرنگ «پرندۀ زنبورخوار» با ابعاد ۷/۳×۶/۲ سانتی‌متر.
- ۱۹- شکسته نستعلیق دفتری ۶ سطر سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۷/۶×۸/۶ سانتی‌متر.
- ۲۰- شکسته نستعلیق دفتری سده ۱۳ ق. با ابعاد ۲۰×۱۰/۱ سانتی‌متر.
- ۲۱- شکسته نستعلیق دفتری با رقم: حرره العبد عبدالمجید ۱۱۸۲ ق، ۷ سطر، قلم کتابت خفی، بین سطور طلااندازی مضرس و منقش، حاشیه دارای تسمه‌اندازی الوان با نقوش حل‌کاری، جدول‌کشی به زر و سبز و سرنج.
- ۲۲- شکسته نستعلیق مورب سده ۱۳ ق. حکایتی از کتاب «انوار سهیلی» با ابعاد ۲۰×۱۰/۱ سانتی‌متر.
- ۲۳- سیاه‌مشق نستعلیق قرن ۱۲ و ۱۳ ق. با ابعاد ۱۷×۱۰/۵ سانتی‌متر.
- ۲۴- سیاه‌مشق با قلم مشقی با رقم «مشقه عبدالله ۱۲۸۷» با ابعاد ۲۱×۱۱ سانتی‌متر.
- ۲۵- نستعلیق قلم‌مشقی سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۸×۱۲/۳ سانتی‌متر.
- ۲۶- نستعلیق قلم‌مشقی، ۲ سطر سده ۱۳ ق. با ابعاد ۲۰×۱۳/۶ سانتی‌متر.
- ۲۷- شکسته نستعلیق سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۰×۵/۹ سانتی‌متر.
- ۲۸- شکسته نستعلیق به خط «درویش عبدالمجید» با ابعاد ۱۰/۲×۶/۵ سانتی‌متر.
- ۲۹- نقاشی آبرنگ «گل آلاله» با ابعاد ۱۷/۲×۱۰ سانتی‌متر.

- ۳۰- نقاشی آبرنگ «گل ختمی» با ابعاد ۱۹/۱×۱۰/۷ سانتی متر.
- ۱۷- سیاه مشق نستعلیق، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۲۰/۳×۱۶/۹ سانتی متر.
- ۱۸- سیاه مشق نستعلیق، قلم مشقی سده ۱۳ ق. با ابعاد ۲۱×۱۶/۴ سانتی متر.
- ۱۹- سطر نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۸×۶/۲ سانتی متر.
- ۲۰- سطر نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۱۷/۸×۶/۱ سانتی متر.
- ۲۱- چلیپای نستعلیق (عکسی)، با رقم میرعماد الحسنی و ابعاد: ۷/۱×۳/۸ سانتی متر.
- ۲۲- شکسته نستعلیق، قرن ۱۳ ق. قلم کتابت خفی به جهت «آشای محمدکاظم» کتابت شده است، با ابعاد ۱۱×۴/۷ سانتی متر.
- ۲۳- سیاه مشق نستعلیق، قلم مشقی با رقم ساوجی با ابعاد: ۱۹/۷×۴/۵ سانتی متر.
- ۲۴- سیاه مشق نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۲۱/۲×۱۵/۳ سانتی متر.
- ۲۵- سیاه مشق نستعلیق، قلم مشقی سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۱۴/۶×۶/۵ سانتی متر.
- ۲۶- سیاه مشق نستعلیق، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۱۹/۹×۱۰/۴ سانتی متر.
- ۲۷- نستعلیق و شکسته نستعلیق ۲ سطری، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۱۷/۲×۴/۷ و ۱۸/۶×۴ سانتی متر.
- ۲۸- نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۲۰/۵×۱۵/۵ سانتی متر.
- ۲۹- سیاه مشق شکسته نستعلیق، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۲۰/۵×۱۴/۳ سانتی متر.
- ۳۰- کتابت نستعلیق دفتری و مورّب، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۲۰/۵×۱۴/۳ سانتی متر.
- ۳۱- سطر نستعلیق، قلم جلی، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۲۰/۳×۹/۷ سانتی متر.
- ۳۲- نسخ دفتری و مورّب، شیوه ایرانی با رقم «احمد الطباطبائی الایردستانی ۱۲۸۹» به توقیع و ابعاد ۲۰/۳×۱۱/۹ سانتی متر.
- ۳۳- چلیپای نستعلیق، با رقم «محمودالساوجی» ۱۳۲۱ ق. فرازی اثر مناجات منظوم به حضرت امیر علیه السلام، ابعاد: ۱۴/۲×۸/۱ سانتی متر.
- ۳۴- نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد: ۱۸×۱۲/۳ سانتی متر.
- مرفع خوشنویسی، شامل شکسته نستعلیق، شامل ۲۰ قطعه، به خط «سید محمودالحسینی الساوجی»، ۲ صفحه اول به صورت دفتری دو ستونه گردون و بقیه به صورت ۲ ستونه ۸ و ۱۰ بیته. منتخبی اثر اشعار سعدی با رقم «محمودالحسینی ۱۳۳۲ ق.»، تمام قطعات دارای تسمه اندازی و متن و حاشیه الوان، جلد میشن عنابی.
- ۳۰- نقاشی آبرنگ «گل ختمی» با ابعاد ۱۹/۱×۱۰/۷ سانتی متر.
- ۳۱- نستعلیق قلم مشقی ۲ سطری با ابعاد ۱۶×۹ سانتی متر.
- ۳۲- چلیپای نستعلیق قلم چلیپایی با رقم حاجی میرزا ابوالفضل مجدالدین محمد ساوجی با ابعاد ۱۸/۹×۱۰/۲ سانتی متر.
- مرفع خوشنویسی شامل ۳۴ قطعه؛ ۲۶ قطعه نستعلیق در قالب های سیاه مشق و سطر نویسی و چلیپا در دانگ های مختلف، یک قطعه خط نستعلیق ناخنی، یک قطعه چلیپای نستعلیق عکسی، ۵ قطعه نسخ و سه قطعه شکسته نستعلیق، تمام قطعات دارای تسمه اندازی الوان با حاشیه رنگی، ابعاد مرفع: ۲۸/۸×۲۰ سانتی متر، جلد: مقوایی با روکش پارچه ای آبی
- ۱- سیاه مشق نستعلیق قرن ۱۳ ق: با ابعاد ۲۱/۵×۱۴/۳ سانتی متر.
- ۲- سیاه مشق نستعلیق، قلم مشقی سده ۱۳ ق. با ابعاد ۲۱/۶×۱۹ سانتی متر.
- ۳- سطر نستعلیق ممتاز قلم مشقی احتمالاً به خط میرزا غلامرضا اصفهانی، متن طلا اندازی منقش و محرّز، حاشیه دارای جدول کشی به لاجورد و زر با تحریر مشکی (سده ۱۳ ق.) با ابعاد ۲۰/۵×۷/۸ سانتی متر.
- ۴- نستعلیق، سطر نویسی سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۹/۳×۶/۵ سانتی متر.
- ۵- نستعلیق، سطر نویسی سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۷/۶×۵/۹ سانتی متر.
- ۶- نستعلیق، سطر نویسی، قلم مشقی سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۸/۶×۶/۲ سانتی متر.
- ۷- نستعلیق، سطر نویسی قلم مشقی سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۷/۹×۵ سانتی متر.
- ۸- یک سطر نستعلیق ناخنی، سده ۱۳ ق. با رقم «مشقه بهرام الکاشانی» با ابعاد ۲۱/۸×۸/۸ سانتی متر.
- ۹- نسخ دفتری، شیوه ایرانی، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۱/۹×۹/۲ سانتی متر.
- ۱۰- نسخ و توقیع، سده ۱۳ ق. به خط زین العابدین محلاتی با ابعاد ۱۵×۹ سانتی متر.
- ۱۱- نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۷/۴×۱۱ سانتی متر.
- ۱۲- نستعلیق ۳ سطری، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۲۱×۱۶/۴ سانتی متر.
- ۱۳- سطر نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۹/۸×۶/۳ سانتی متر.
- ۱۴- سطر نستعلیق، قلم مشقی، سده ۱۳ ق. با ابعاد ۱۹/۲×۶/۸ سانتی متر.
- ۱۵ و ۱۶- دو قطعه نسخ دفتری به خط «ابوالقاسم بن وصال شیرازی» ایاتی منسوب به حضرت علی علیه السلام

ه) قطعات خوشنویسی

شامل: ۲۱ قطعه سطرنویسی نستعلیق از خطوط دکتر سیدحسین میرحیدر (۱۳۹۲ - ۱۲۹۸ ش.) در سنین ۱۰ تا ۱۲ سالگی ایشان، هنگامی که نزد پدر مشق خوشنویسی می‌کرد، بعضی آثار اکلیل‌اندازی شده و منقوش به گل و برگ است.

و) قطعات متفرقه

شامل: ۴۴ قطعه نستعلیق در قالب‌های سیاه‌مشق - چلیپا، کتابت با تاریخ‌های ۱۳۰۴ و ۱۳۲۳ ق. و یک قطعه شکسته نستعلیق به تاریخ ۱۲۹۳ ق. تماماً به خط «سید محمود الحسینی الساجی»، یک قطعه چلیپای عکسی با رقم المذنب الفقییر عماد الحسنی.

اهدای آثار گذشتگان، امر از مکتوب و غیرمکتوب به کتابخانه‌ها و موزه‌ها، خیرات و برکات فراوانی برای جامعه دارد. از بارزترین اثرات آن حفظ و نگهداری این موارث و ارایه شایسته آن به پژوهشگران و محققان است. خوشبختانه در چند سال اخیر اقدامات عمرانی و فرهنگی بسیار شایسته‌ای در مؤسسه، کتابخانه و موزه ملی ملک به همت مدیریت محترم و کارکنان پرتلاش آن انجام گرفته است. این اقدامات ارزشمند در راستای حفاظت از گنجینه‌ها، عمل به نیات واقف، توسعه منابع، معرفی آثار و آشنایی با هنرهای سنتی در قالب نشست‌ها و کلاس‌های آموزشی و در نهایت خدمات‌رسانی مطلوب‌تر صورت گرفته است. امید می‌رود که اهدای این مجموعه نفیس توسط واقف ارجمند، جناب آقای مهندس میرحیدر، موجبات اقبال سایر مجموعه‌داران را فراهم کند.

پی‌نوشت‌ها:

- منحنی اسپیرال و نسبت طلایی، مرجوع شود: حبیب‌الله آیت‌اللهی، مبانی نظری هنرهای تجسمی، ص ۱۹۴.
- تعادل فعال یا تعادل غیرقرینه: به تقسیم‌بندی غیرمساوی اشیا و فضاهای گوناگون گفته می‌شود که اگر چه دو بخش تقسیم شده اثر لحاظ وزن و سنگینی بصری با هم برابر هستند اما عناصر موجود از لحاظ شکل، رنگ، حرکت، اندازه و جنبه‌های دیگر بصری یکسان نیستند، غلامحسین نامی، مبانی هنرهای تجسمی (ارتباطات بصری)، ص ۷۰.

منابع:

- قلیچ‌خانی، حمیدرضا (۱۳۷۲). فرهنگ واژگان و اصطلاحات خوشنویسی و هنرهای وابسته. تهران. علمی و فرهنگی.
- بیانی، مهدی (۱۳۵۳). کتاب‌شناسی نسخه‌های خطی. تهران. انتشارات انجمن آثار ملی.
- آیت‌اللهی، حبیب‌الله (۱۳۸۵). مبانی نظری هنرهای تجسمی. تهران.
- منتخبی از آثار اهدایی سید محمود الحسینی الساجی (خاندان میرحیدر)
- نامی، غلامحسین (۱۳۷۱). مبانی هنرهای تجسمی (ارتباطات بصری). تهران. توس.